

Hacı Zeynalabdin Tağıyev Neft sənayesinin təxirəsalınmaz ehtiyacları (I hissə)

Rusiya Sənayesi və Ticarətinə Yardım Cəmiyyətinin Bakı bölməsindəki çıxışı

Neft sərvətlərimizin nə qədər zəngin olması məsələsi artıq çoxdan bəri bizim neft sənayesi işçilərini və mühəndisləri maraqlandırır. Hələ I qurultayda, 1884-cü ildə Raqozin bu məsələlərə toxunaraq, qurultaya hökumət qarşısında torpaqdan neftin vəziyyətini öyrənə bilən xüsusi komissiyanın təyin olunması barədə məsələ qaldırmışdır ki, həmin komissiyanın əldə etdiyi nəticələrə əsaslanaraq, biz ümidlərimizi və gözləntilərimizin meyarlarını müəyyənləşdirə bilək. O öz bəyanatında deyirdi ki, sənaye üçün olduqca vacib əhəmiyyət kəsb edən məsələ ondan ibarətdir ki, bizdə nə qədər neft var, o harda yerləşir və necə bölüşdürülüb. Yer in altındakı sərvətlərin ölçüsünü bilmədən sənayeçilər hər hansı bir doğru-düzgün hesablaşma apara bilmir, təxmin edə bilmir və kor-korana hərəkət edirlər: bu gün neft kəməri tələb edirlər və bütün dünyanı kerosinə qərq etməyi vəd edirlər, amma sabah məyusluğa düşər olacaqlar və bilmirlər ki, onların zavodları işləyəcəkmi, məhsulların satışı üzrə götürdükleri öhdəlikləri yerinə yetirə biləcəklərmi? Belə bir şəraitdə heç bir sənaye duruş gətirə bilməz və özünü möhkəm saya bilməz.

Doğrudan da, bizim sənaye işçilərimiz kor-korana hərəkət edirlər: bu gün fontan vurduq, mədənlərdə neft hasilatının ümumi həcmi artır, beləcə, bir-iki həftə zavodlar təmin olunur; sənaye işçiləri bayram edirlər, əgər fontan durdusa, quyu dayazlaşdısa, su çıxdısa və ya xammalın qiyməti qalxdısa, neft sənayesi işçiləri yataqların artıq istismar müddətini başa vurduğundan dəm vurmağa və neft işinin gələcək taleyini ağlamağa başlayırlar.

Daha sonra "Nobel qardaşlarının Yoldaşlığı" şirkəti zavodların xammalla təmin olunmasına başqalarından daha artıq maraq göstərərək 1886-cı ildə neft sənayesi sahiblərinin ümumi vəsaiti hesabına yeni ərazilərdə neft kəşfiyyatı layihələri təklifini irəliləndirdi. Həmin firma Dövlət Əmlak Nazirinə verdiyi arizədə dövlətə məxsus istifadə-

siz ictimai torpaqların kəşfiyyat araşdırma işləri aparmaq üçün ayrılmasını xahiş edir və bildirir ki, bu və ya digər ərazidə neft aşkar olunduğu halda yeni aşkarlanan rayonlarda əsasən kəşfiyyat işlərinə vəsait qoyan şəxslərə buruq qazma işləri aparmağa icazə verilsin və iştirak etmək hüququ onların axtarış işlərinə ayırdıqları məbləğin həcmi ilə müəyyənləşdirilsin.

İndiki dövrdə bizim neft sənayemiz bütövlükdə diqqəti Balaxanı-Sabunçu ərazisindəki 518 desyatin sahəyə yönəltmişdir ki, bunun da 100 desyatini dövlət qoruq sahəsinə aiddir və 55 desyatini Bibiheybətə payına düşür.

Həmin sahələrdə hardasa neftin olub-olmaması indiə kimi, məlum deyil. Orada Nobel qardaşlarının firması Balaxanı-Sabunçu ərazisini 3 tərəfdən əhatə edən sahədə 7 qazma quyusunun təməlini qoymuşdur, amma həmin quyularda qazma işləri 130–150 sajənə (2.134 m – 3 arşın) çatdıqda əks göstəricilər əldə edilmiş və həmin sahədə neft olmadığı təsdiqini tapmışdır.

Əgər adı çəkilən sahədə neft yoxdursa, ola bilsin ki, başqa yerlərdə, hətta Bakıdan kənar yerlərdə neft olsun, hər halda müxtəlif əlamətlər bizi Şamaxı qəzasında, Petrovskdan Kürün dənizə töküldüyü yerə qədər Xəzər dənizi sahili boyunca neftin olmasından xəbər verir. Bəs həmin yataqlar nə dərəcədə etibarlıdır və indi istismar olunan sahələr tamamilə tükəndiyi halda onları əvəz edə biləcəkmiz? Çünki bu gec və ya tez baş verməlidir və bunu bizə həmin vaxta qədər heç kim xəbər verə bilməz.

Alimlərin hansının haqlı olması məsələsinə toxunmadan – onlardan bəziləri təsdiq edirlər ki, hazırda istismar etdiyimiz yataqların təkində neft həddindən artıq çoxdur, bəziləri isə deyir ki, neftin tükənməsi şübhə və mübahisə doğurmayan faktordur, – biz hər halda gələcək haqqında onun qəflətən, hazırlıqsız şəkildə yaxalanmaması üçün düşünməyə bilmərik.

Hazırda istismar olunan sahələrdən artıq bizim tərəfimizdən bu qədər neft çıxarılmış və istifadəyə verilmişdir:

1832-ci ildən 1849-cu ilə qədər.....	4.000.000 pud
1830-cü ildən 1873-cü ilə qədər.....	13.000.000 pud
1873-cü ildən 1889-cu il	
daxil olmaqla.....	1.106.680.000 pud
	1.123.680.000.pud

Amerikada isə 1859-cu ildən 1887-ci il də daxil olmaqla 2.500.000.000 pud neft hasil olunmuşdur. Bizdə hasil olunan neftin üstünə öhdəsindən gələ bilmədiyimiz fontan və digər hallardakı itkiləri də əlavə etsək, onda bizim sənayemiz mövcud olduğu vaxtdan bəri hasil olunan neftin ümumi həcmi 1½ milyard pud kimi olduqca sanballı bir rəqəmə çatmış olar. Lakin bu da Amerikada hasil olunan neftin yarısından bir qədər azdır.

Fərz edək ki, Balaxanı-Sabunçu ərazisində yerin altında (hələlik bu, bizə məlum olan neft ehtiyatı olan yeganə sahədir), hasil etdiyimiz qədər yəni 1½ milyard pud neft var, doğrudan da indiki halda ilbəlilə neft tələbatın artdığını nəzərə alaraq biz hələ 5–6 il də özümüzü təmin olunmuş hesab edə bilərik.

Doğrudan da, indiki bizim mövcud olan mənbələrimizin əbədi olduğunu iddia etmək yersizdir, neft işinin təcrübəsi bunun əksini söyləməyə əsas verir, neft tələbat ildən ilə artır və başqa cür də ola bilməz. Müxtəlif dövrlərin kerosinə olan tələbatı haqqında məlumatlardan biz öyrənirik ki, bizim istehsal etdiyimiz məhsulun ixracı son vaxtlar olduqca artmışdır.

Kerosin ixracını (pudla) göstərən cədvəl belədir:

	1884	1885	1886	1887	1888
Amerika	75546000	76000000	76016442	78380151	73500102
Rusiya	4205000	6856000	8593000	11192000	28657210
Cəmi	79751000	82856000	84609442	89572151	102157312

Beləliklə, 1884-cü ildə bizim ixracat müxtəlif dövrlərin ümumi ixracatının 5 faizindən bu qədər çoxdur, 1885-ci ildə 8 %, 1886-cı ildə 10 %, 1887 ildə 12.5 % və nəhayət, 1888-ci ildə artıq 28 % təşkil etmişdir. Bu il isə təkə oktyabrın 1-dək həmin göstərici daha yüksək olmalıdır: bizdən 26 milyon pud, Amerikanın limanlarından isə 60 milyona yaxın məhsul aparılmışdır, amma bu rəqəmə amerikalıların daxili tələbatını ödəmək üçün nəzərdə tutulan kerosin də daxildir. Beləliklə, Amerikada neft ixracatı mümkündür ki, bu il bizim ixracat artıq 40 % təşkil edəcəkdir.

Amerikanın bütün limanlarından və bizdən ümumi ixracat son 3 ildə bu cür olmuşdur.

	Amerikadan		Bakıdan	
	daxili bazara	xaricə	daxili bazara	xaricə
1887	28733889 p.	78380151	30020842	11192000
1888	27266652 p.	73500102	20196477	28657210

Neft tükənməyi, və ya əksinə. Bu haqda mübahisə etmək olar, amma onun kifayət etmədiyi hissə olunur və bu barədə mübahisə etməyə dəyməz, fakt göz qabağındadır və kəskin şəkildə nəzərə çarpır. Müəyyən vaxtlarda dayansa da, zavodların fəaliyyəti də, həmçinin neftin qiymətinin indiyə qədər görülməmiş həddə – bir pudu 7–8 qəpiyə qalxması da bundan xəbər verir.

Ona görə də bir çoxları neftin tükəndiyini güman edir. Doğrudur, qazılan quyuların dərinliyi getdikcə artmaqdadır, lakin bu il ərzində biz 200 milyon pudadək, yəni ötən ildəkindən daha çox neft hasil etməyi nəzərdə tuturuq. Neft tələbatı və quyuların məhsuldarlığının azalması bizim sahibkarları istismarı dayandırılan quyulara üz tutmağa və ordan gündə 1000, hətta 500 pud neft çıxarmağa vadar edir, çünki neftin bir pudunun qiymətinin 7–8 qəpiyə olması hətta bu cür cüzi hasilat da qazanc əldə etməyə imkan verir. Sözü qısası, bu cür hadisə ilk dəfə baş verməmişdir: 1885-ci ildə, əlbəttə, həmin dövrdə qiymətlər nisbətən yüksək olanda, yəni qiymətlər nisbətən sabit idi, neft sənayeçiləri, xüsusilə sərmayəsi olmayan kiçik sahibkarlar, bir tərəfdən qiymətlər münasib olduğundan, digər tərəfdən isə quyuları dərinləşdirmək üçün nəzərdə tutulan qazma işləri baha başa gəldiyi üçün bu işə

baş qoşmur, az qazanc əldə etməklə kifayətlənir və yalnız üst qatlardan neft çıxarmağa üstünlük verirdilər. Bu il də həmin iş təkrarlandı: torpağın səthinə yaxın, gündə 500–1000 pud vermək gücündə olan qata çatan kimi, onlar qazma işlərini dayandırır və ordan o tərəfə getmirlər. Bu il qazılan quyuların orta dərinliyinin aşağı olması da məhz bu faktla izah olunmalıdır. Bəs üst qatlar tamamilə tükəndikdən sonra necə olacaq? Çünki 150 sajən dərinlikdən sonra ya neqlə yararsız olan ağır neft, ya da bir çox hallarda rastlaşdığımız kimi, daha pis halda su çıxacaq.

Axı, hər şeyin məlum bir həddi var və o tərəfə yol yoxdur. İndiki halda da belədir: neftin qiyməti ola bilsin ki, 2–3 qəpik də qalxsın, amma gələcəkdə biz xarici bazarda Amerika ilə rəqabətə girə bilmərik. Hazırda bizim ixrac etdiyimiz məhsulun 60 %-i xarici bazarda satılır və əlbəttə, güman edirik ki, daha əlverişli şəraitdə bunu daha da böyük

miqyasda gerçəkləşdirmək mümkün olsun.

Görəsən, biz yenə də bu sövdələşmədə amerikalılara uduzacağıq mı? Onsuz da onlar bizdən həmin məhsula görə kifayət qədər pul qopara bilərlər. Söhbət təbiətin bizi bu cür səxavətlə mükafatlandırdığı xammaldan gedir.

Tərcümə edən Akif Əhmədov